

# Ministerie van Financiën

> Retouradres Postbus 20201 2500 EE Den Haag

## Directie Bestuurlijke en Juridische Zaken

Korte Voorhout 7  
2511 CW Den Haag  
Postbus 20201  
2500 EE Den Haag  
[www.rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl)

## Ons kenmerk

2018-0000062313

## Uw brief (kenmerk)

15 maart 2018

Datum 28 juni 2018

Betreft Beslissing op uw Wob-verzoek over de beloning van de topman van ING

Geachte

Met een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) heeft u gevraagd om openbaarmaking van informatie over de beloning van de directie van ING, zoals u nader hebt weergegeven in uw verzoek.

In overleg met u is afgesproken dat ik mij bij het inventariseren van de interne e-mailcorrespondentie onder ambtenaren beperk tot "salarisschaal 15/16 en hoger". Dat betekent hier de correspondentie met de minister, de secretaris-generaal en de directeur Financiële Markten.

Verder is telefonisch al te kennen gegeven dat het initiatiefwetsvoorstel waarover u informatie vraagt niet onder mijn verantwoordelijkheid voorbereid wordt en de technische ondersteuning door ambtenaren van het ministerie van Financiën aan de initiatiefnemers van het wetsvoorstel dus buiten mijn bereik valt.

Na de indiening van uw verzoek heb ik op 3 en 4 april 2018 de Tweede Kamer geïnformeerd over contacten tussen ING en het ministerie van Financiën over de beloning en het beloningsbeleid van ING vanaf 2010<sup>1</sup>.

## Inventarisatie

Over de periode van uw verzoek (vanaf juli 2017) heb ik twee notities aangetroffen ter voorbereiding van gesprekken met ING op 6 september 2017 (staatssecretaris) en een gesprek op 17 januari 2018 (minister) over bankgerelateerde onderwerpen en verder een notitie ter voorbereiding op een gesprek van mij met Jeroen van der Veer op 21 februari 2018. In deze drie notities staat niets over beloningen. Deze notities vallen daarom buiten uw verzoek.

De documenten die inhoudelijk wel onder uw verzoek vallen staan op de bijgaande inventarislijst.

## Beoordeling documenten

Het betreft interne emails en notities. Dit zijn documenten bestemd voor intern beraad in de zin van de Wob. Met een beroep op artikel 11, eerste lid, van de Wob maak ik de daarin opgenomen persoonlijke beleidsopvattingen niet openbaar.

Ook maak ik een passage waarin inhoudelijk mededeling wordt gedaan van het vertrouwelijke contact tussen een woordvoerder en een journalist niet openbaar met een beroep op artikel 10, tweede lid, aanhef en onder g, van de Wob, omdat daarmee het belang van de informatievergaring en daarmee van de journalistiek onevenredig zou worden benadeeld.

Directie Bestuurlijke en  
Juridische Zaken

Ons kenmerk  
2018-0000062313

De interne e-mailwisseling over de beloning van ING heeft plaatsgevonden in de marge van de mailwisseling over een beleidsonderwerp dat buiten het onderwerp van uw verzoek valt. Omdat de informatie over dat andere onderwerp niet voor openbaarmaking op grond van de Wob in aanmerking komt, heb ik die informatie weggelakt onder vermelding van: "ander onderwerp".

De namen van uitvoerende ambtenaren maak ik niet openbaar met een beroep op artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, van de Wob, omdat de eerbiediging van hun persoonlijke levenssfeer voor mij zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid.

### **Besluit**

Ik maak de door u gevraagde informatie openbaar, met inachtnaam van wat hiervoor is overwogen.

DE MINISTER VAN FINANCIËN,  
namens deze,

mr. O.F.V. de Bruijne  
De plv. directeur Bestuurlijke en Juridische Zaken

Deze brief is een besluit in de zin van de Algemene wet bestuursrecht. Op grond van die wet kunt u tegen dit besluit binnen zes weken na de dag waarop dit besluit is bekendgemaakt een bezwaarschrift indienen. Het bezwaarschrift moet worden gericht aan de minister van Financiën, ter attentie van de directie Bestuurlijke en Juridische Zaken, Postbus 20201, 2500 EE Den Haag. Het bezwaarschrift dient te worden ondertekend en dient ten minste het volgende te bevatten:

- a. naam en adres van de indiener;
- b. de dagtekening;
- c. een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar zich richt;
- d. een opgave van de redenen waarom u zich met het besluit niet kunt verenigen.

---

<sup>i</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/04/03/kamerbrief-over-het-contact-tussen-ing-en-het-ministerie-van-financien-over-het-beloningsbeleid>  
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/04/04/beantwoordt-ng-kamervragen-over-contact-tussen-ing-en-het-ministerie-van-financien-over-het-beloningsbeleid>  
[https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire\\_verslagen/de\\_tail?vj=2017-2018&nr=69&version=2](https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/de_tail?vj=2017-2018&nr=69&version=2)

<b>Nr.</b>	<b>Datum</b>	<b>Document</b>	<b>Afzender</b>	<b>Ontvanger</b>
1.	6-3-2018 18:17	Mail: Voorstel voor spreeklijn AO Ecofin	dir FM	minister
2.	6-3-2018 23:10	Mail: RE: Voorstel voor spreeklijn AO Ecofin	minister	dir FM
3.	13-3-2018 8:34	Mail: ING	dir FM	minister
4.	13-3-2018 9:13	Mail: RE: ING	dir FM	minister
5.	13-3-2018 11:05	Mail: RE: ING	minister	dir FM
6.	13-3-2018 16:14	Mail: RE: vragen FD over ING	dir FM	minister
7.	13-3-2018	Notitie: mondelinge vraag Kamerlid Snel	dir FM	ministers van Fin en SZW
8.	15-3-2018	Notitie: ontwikkelingen salaris CEO ING	dir FM	minister

[redacted]  
**Van:** minister  
**Verzonden:** dinsdag 6 maart 2018 23:10  
**Aan:** Ende, AJI (Anita) van den (FM); [redacted]  
**CC:** [redacted]

**Onderwerp:** RE: ander onderwerp

Thx. Ik zou er nog 2 dingen aan toevoegen:

- ander onderwerp  
- [redacted]

Sent with BlackBerry Work  
([www.blackberry.com](http://www.blackberry.com))

---

**From:** Ende, AJI (Anita) van den (FM) [redacted]  
**Date:** Tuesday, 06 Mar 2018, 6:17 PM  
**To:** minister [redacted]  
[redacted]

**Subject:** ander onderwerp

Ha Wopke,

ander onderwerp  
[redacted]

Overigens spreek ik morgen met ING die deze week nieuws over beloningen bij ING naar buiten zullen brengen. Ik laat je na dat gesprek weten, wat de precieze voorstellen zijn en hoe je daarop desgevraagd zou kunnen reageren.

Met vriendelijke groet,  
Anita

ander onderwerp  
[redacted]

ander onderwerp

[redacted]

**Van:** minister  
**Verzonden:** dinsdag 13 maart 2018 11:50  
**Aan:** Ende, AJI (Anita) van den (FM)  
**CC:** [redacted]; Leijten, MR (Manon) (SG); [redacted]  
**Onderwerp:** RE: ING

artikel 11

Sent with BlackBerry Work  
([www.blackberry.com](http://www.blackberry.com))

---

**From:** Ende, AJI (Anita) van den (FM) [redacted]  
**Date:** Tuesday, 13 Mar 2018, 8:34 AM  
**To:** minister [redacted]  
**Cc:** [redacted]; Leijten, MR (Manon) (SG) [redacted]  
[redacted]  
**Subject:** ING

Ha Wopke,

Zojuist sprak ik ING [redacted] over het terugdraaien van de beloning. Daarbij gaf hij aan dat de RvC de impact van hun eerdere besluit zwaar heeft onderschat. Ze hadden niet verwacht dat "de zenuw" 10 jaar na dato nog zo open lag en gaven aan de morele druk gevoeld te hebben dit nu terug te moeten draaien. Ze hopen dat hiermee de eerdere zoektocht naar het terugwinnen van vertrouwen op termijn weer kan worden voortgezet.

artikel 11

Groet, Anita

Verzonden met BlackBerry Work  
([www.blackberry.com](http://www.blackberry.com))



[redacted]  
**Van:** Ende, AJI (Anita) van den (FM)  
**Verzonden:** dinsdag 13 maart 2018 9:13  
**Aan:** minister  
**CC:** [redacted] Leijten, MR (Manon) (SG); [redacted]  
**Onderwerp:** RE: ING

Een aangepaste woordvoeringslijn voor RTLZ volgt zsm.

Verzonden met BlackBerry Work  
([www.blackberry.com](http://www.blackberry.com))

**Van:** Ende, AJI (Anita) van den (FM) [redacted]  
**Datum:** dinsdag 13 mrt. 2018 8:34 AM  
**Aan:** minister  
**Kopie:** [redacted] Leijten, MR (Manon) (SG); [redacted]  
[redacted]

**Onderwerp:** ING

Ha Wopke,

Zojuist sprak ik ING [redacted] over het terugdraaien van de beloning. Daarbij gaf hij aan dat de RvC de impact van hun eerdere besluit zwaar heeft onderschat. Ze hadden niet verwacht dat "de zenuw" 10 jaar na dato nog zo open lag en gaven aan de morele druk gevoeld te hebben dit nu terug te moeten draaien. Ze hopen dat hiermee de eerdere zoektocht naar het terugwinnen van vertrouwen op termijn weer kan worden voortgezet.

artikel 11  
[redacted]

Groet, Anita

Verzonden met BlackBerry Work  
([www.blackberry.com](http://www.blackberry.com))

[redacted]  
**Van:** Ende, AJI (Anita) van den (FM)  
**Verzonden:** dinsdag 13 maart 2018 16:14  
**Aan:** [redacted]  
**CC:**  
**Onderwerp:** RE: vragen FD over ING

Ha [redacted],

Ik check nog even bij [redacted] wat Jeroen van der Veer nu precies eerder met de minister heeft gedeeld. Wat de informatievoorziening afgelopen woensdag betrof. Ik ben die woensdag in de middag door ING geïnformeerd en heb de minister einde van die middag (vlak nadat zijn debat in de TK over Griekenland was afgelopen) per app geïnformeerd. Hoofdboodschap van ING richting mij was vooral dat het FD de volgende ochtend zou openen met de 50% salarisverhoging, van grofweg 2 naar grofweg 3 miljoen en dat de verhoging deels in aandelen was. ING heeft ook die middag AZ ingelicht. Voor de volledigheid voeg ik hier de tekst van het appje bij, zoals ik dat aan de minister zond:

"Ha Wopke, ik heb vanmiddag met ING gesproken. Morgen wordt voor Ralph Hamers een 50% loonsverhoging aangekondigd; van grofweg 2 naar 3 miljoen euro. Staat morgenochtend in het FD. Bij je secretariaat heb ik naast de aangepaste spreeklijn en een factsheet over ander onderwerp een spreeklijn hiervoor afgegeven. ING heeft ook gesproken met AZ, die ik op hun verzoek dezelfde lijn heb meegegeven. Fijne avond. Anita"

Groet, Anita

---

**Van:** [redacted]  
**Verzonden:** dinsdag 13 maart 2018 15:50  
**Aan:** [redacted] Ende, AJI (Anita) van den (FM) [redacted]  
[redacted]  
**Onderwerp:** RE: vragen FD over ING

Sorry, 1 deel al gevonden in woordvoeringslijn van simone afgelopen donderdag. Minister heeft donderdag ook gezegd dat ministerie te elfder ure pas geïnformeerd over soort en manier van salarisverhoging. Kijken jullie nog naar 2<sup>e</sup> vraag dan?

Wist u ervan?

- art. 11  
-  
-  
-

---

**Van:** [redacted]  
**Verzonden:** dinsdag 13 maart 2018 15:36  
**Aan:** Ende, AJI (Anita) van den (FM); [redacted]  
[redacted]  
**Onderwerp:** vragen FD over ING

Hoi,

FD heeft paar vragen die we eventueel off the record kunnen benoemen. Kunnen jullie helpen?



artikel 10.2.g Wob

Groet,

[redacted]  
**Van:** Leijten, MR (Manon) (SG)  
**Verzonden:** woensdag 14 maart 2018 8:11  
**Aan:** Ende, AJI (Anita) van den (FM)  
**Onderwerp:** RE: FD-stuk nu online

Keurig stuk geworden, goed gedaan

Verzonden met BlackBerry Work  
(www.blackberry.com)

**Van:** Ende, AJI (Anita) van den (FM) [redacted]  
**Datum:** dinsdag 13 mrt. 2018 10:53 PM  
**Aan:** Leijten, MR (Manon) (SG) [redacted]

**Onderwerp:** FW: FD-stuk nu online

D geda

Ter info. Had nogal wat voeten in de aarde om dit zo feitelijk mogelijk in het FD te krijgen.

Groet, dAnita

Verzonden met BlackBerry Work  
(www.blackberry.com)

**Van:** [redacted] (COMM) [redacted]  
**Datum:** dinsdag 13 mrt. 2018 10:16 PM  
**Aan:** minister [redacted]

[redacted] Ende, AJI (Anita) van den (FM)

**Onderwerp:** FD-stuk nu online

artikel 11

Groet,  
[redacted]

De 'snotneus' en de knieval van ING

De boosheid onder politici, medewerkers en klanten over de forse loonsverhoging van topman Ralph Hamers was ingecalculleerd door de commissarissen van ING. 'We zijn daarop voorbereid en kunnen het ook uitleggen', had president-commissaris Jeroen van der Veer vorige week donderdag nog laten weten in een interview aan het FD.



Toegegeven, de reactie van premier Rutte een dag later was heftiger dan de ING-bankiers hadden gedacht. De VVD'er hield zich niet in, toen hij na afloop van de ministerraad liet weten niets van de ING-actie te begrijpen. 'Banken vragen mij al jarenlang ze te helpen bij het verbeteren van hun imago. Doe dan niet zoiets.' De minister-president beperkte zich tot een moreel appèl, zoals politici in voorgaande beloningsrellen bij ING en ABN Amro hadden gedaan.

Het beeld kantelde echter op zondag. Jesse Klaver van GroenLinks nam geen genoegen met een oproep. De 'snotneus', zoals hij in 2015 rond de beloningsrel bij ABN Amro door Brandpunt-presentator Fons de Poel werd omschreven, zei bij Buitenhof dat hij een wetsvoorstel wilde indienen die de minister van Financiën zeggenschap zou geven over de bankiersbeloningen.

#### Hoop op nieuwe tijden

Met deze actie dwong Klaver ook het kabinet kleur te bekennen. Een dag later verklaarde CDA-minister Wopke Hoekstra van Financiën dat hij liet onderzoeken of hij de wet op het beheerst beloningsbeleid in de financiële sector kon aanpassen om de 50% loonsverhoging voor Hamers te voorkomen. Een wet die niet alleen ING zou raken, maar alle Nederlandse banken met eventuele plannen om de remuneratie aan te passen.

Dat hadden de ING-commissarissen onder leiding van voormalig Shell-topman Jeroen van der Veer niet voorzien. Er was bij de commissarissen juist de hoop dat er met het nieuwe kabinet en het economisch herstel een nieuwe wind zou waaien. Minister Hoekstra (ex-McKinsey) begon ook veelbelovend met een uitzondering op het bonusplafond voor de flitshandel, maar moest daar onder druk van de Tweede Kamer van afzien.

#### Telefonische druk

Van der Veer had twee weken geleden in de marge van een gesprek Hoekstra verteld dat er een loonsverhoging aankwam. Maar de details hoorde de ambtelijke top van het ministerie pas de dag voordat het in de krant stond. Hoekstra oefende in het weekeinde telefonisch druk uit op Van der Veer maar besloot maandag tot een volgende stap. De aangescherpte beloningswetgeving waarmee hij dreigt, was het laatste waar ING maar ook de andere banken op zitten te wachten. Net zo min als ruzie met de nieuwe regeringsploeg.

Na spoedberaad op maandagavond besloten de commissarissen daarom onder groot chagrijn het beloningsplan in te trekken. Daarmee is overigens voor hen het laatste woord niet gezegd. In het persbericht zegt de raad nadrukkelijk te blijven nadenken over een duurzaam en concurrerend beloningspakket voor de top.

Die zin bracht Hoekstra ertoe om enkele uren later na afloop van de Ecofin-vergadering in Brussel te verklaren dat hij 'na de enig juiste beslissing van ING' nu 'rustig' gaat studeren op maatregelen die bijdragen aan een verder herstel van het vertrouwen in de banken. Inhoudelijk ging hij er niet verder op in, maar de goede verstaander begrijpt dat nieuwe beloningsregels met de knieval van ING niet van de baan zijn.

#### Hamers zwijgt

Opmerkelijk is dat in het ING-persbericht de man om wie het allemaal gaat niet wordt genoemd. Ralph Hamers zwijgt in alle toonaarden. Dat was anders bij zijn voorganger. In 2011 botste ING ook al met politiek en samenleving, nadat de commissarissen topman Jan Hommen een bonus wilden geven. Na de commotie bedankte deze zelf voor het extraatje. En bij ABN Amro zag het



bestuur in 2015 af van de door commissarissen toegekende loonsverhoging na zware politieke druk en een uitstel van de beursgang.

De code Van Manen voor goed ondernemingsbestuur die dit jaar van kracht is geworden, schrijft voor dat bestuurders zich ook uitspreken over hun beloning. Het wachten is nu op Hamers. Intussen zijn er vooral verliezers. De commissarissen van ING, onder wie beoogd voorzitter Hans Wijers en Jan Peter Balkenende. Topman Hamers. De andere banken. Met het herstel van vertrouwen is de financiële sector weer terug bij af.





TERSTOND  
TER ADVISERING

Aan  
de minister

Directie Financiële Markten

Inlichtingen

Datum

13 maart 2018

Notitienummer

2018-0000039568

Auteur

Van

het hoofd afdeling Marktgedrag  
en Effectenverkeer

# notitie

Mondelinge vraag Snel (GL) over uitlatingen over  
wettelijke maatregelen salarisverhoging bankbestuurders

## Aanleiding

Het Kamerlid Snels (Groenlinks) heeft een mondelinge vraag gesteld aan u over de uitlatingen dat u wettelijke maatregelen overweegt tegen het beloningsvoorstel voor de topman van de ING.

## Advies aan minister van SZW ter vervanging van minister van FIN

- De minister van Financiën heeft gisteren aangegeven te zoeken naar "wettelijke of niet-wettelijke maatregelen" om de voorgestelde salarisverhoging van de CEO van ING te voorkomen. Hij heeft hierbij gesproken van een moreel appel aan ING.
- ING heeft inmiddels aangekondigd af te zien van de voorgestelde salarisverhoging van de CEO. We adviseren u zoveel mogelijk te volstaan met de hieronder opgenomen reactie op dit besluit van de RvC van ING:
  - Dit is de enige juiste uitkomst.
  - Het is een verstandig besluit van de raad van commissarissen om af te zien van de salarisverhoging van de CEO.
  - De voorgestelde verhoging was buitenproportioneel en niet verdedigbaar. Zeker gezien de kredietcrisis 10 jaar geleden is uitgebroken en ING is gered door de belastingbetaler.
  - Het is verstandig dat ING gehoor heeft gegeven aan het moreel appel. En heeft geluisterd naar klanten en de maatschappij.
  - Het kabinet hoopt dat hiermee de zoektocht naar het terugwinnen van vertrouwen kan worden voortgezet.
- Ingeval van doorvragen op de uitlatingen van de minister van Financiën dat het kabinet wettelijke maatregelen overweegt, adviseren we u te verwijzen naar de minister van Financiën.

## Toelichting

- Voorstel ING: ING heeft vorige week een salarisverhoging van 50% aangekondigd voor haar CEO (naar 3 miljoen euro per jaar). Deze salarisverhoging bestond uit een aandelenpakket dat ten minste gedurende 5 jaar aangehouden moest worden.
- Initiatief-wetsvoorstel GL: GL werkt aan een initiatief-spoedwetsvoorstel. De partij wil dat salarisverhogingen van bestuurders van systeemrelevante

banken goedkeuring behoeven van de minister van Financiën en dat het vaste salaris niet in aandelen kan worden uitgekeerd.

- De minister van Financiën heeft gisteren – nog voor het besluit van ING om af te zien van de salarisverhoging – aangegeven los van dit initiatiefwetsvoorstel te kijken of er wettelijke of niet-wettelijke maatregelen genomen kunnen worden om iets aan dit soort situaties te doen. Hierbij is tevens aangegeven dat het kabinet echt wil dat ING dit van tafel haalt.
- Eerder heeft de minister de salarisverhoging voor Hamers buitensporig genoemd en aangegeven te willen "dat ING dit heroverweegt en hiervan af ziet". Hierbij is aangegeven dat banken als ING door de overheid worden gered als ze in de problemen komen. "Het is geen koekjesfabriek, maar een systeembank."
- De premier heeft vorige week na de MR aangegeven dat de financiële sector zelf moet inzien dat dit niet kan.
- Verklaring ING bij Intrekken salarisverhoging: de voorzitter van de RvC heeft aangegeven dat het voorstel wordt ingetrokken om verdere discussie, die niet goed is voor ING en zijn werknemers, te voorkomen. Ook heeft hij aangegeven dat de commissarissen de onrust betreuren en dat ze de publieke onrust in Nederland hebben onderschat in deze gevoelige kwestie.
- De commissarissen onderzoeken hoe het bedrijf concurrerend kan blijven wat betreft salarissen. Dit zal dan pas volgend jaar op de agenda aan de orde komen. Dit jaar krijgt de CEO een salarisverhoging van 2,2%. Dat komt neer op bijna 38.000 euro.



Aan  
de minister



Datum  
15 maart 2018

Notitienummer  
2018-0000041623

Auteur



Van  
het hoofd afdeling Marktgedrag  
en Effectenverkeer

Bijlagen  
Q&A initiatief-wetsvoorstel GL

Q&A reactie besluit RvC  
intrekken salarisverhoging

# notitie

## Ontwikkelingen salaris CEO ING

### Aanleiding

Naar verwachting zal u in de MR worden gevraagd om terug te kijken op de berichtgeving over de ingetrokken salarisverhoging van de CEO van ING.

### Kernpunten

- **ING:** op donderdag 8 maart jl. heeft de RvC van ING een verhoging van 50% van het vaste salaris van de CEO voorgesteld (van 1,75 miljoen euro naar ruim 3 miljoen euro per jaar). Het gaat om een verhoging in de vorm van een aandelenpakket dat ten minste gedurende 5 jaar aangehouden moest worden.
- Op dinsdag 13 maart jl. heeft de RvC het voorstel tot salarisverhoging ingetrokken om verdere discussie "die niet goed is voor ING en haar werknemers" te voorkomen. Hierbij is aangegeven dat de commissarissen de onrust betreuren en dat ze de publieke onrust in Nederland hebben onderschat in deze gevoelige kwestie.
- De commissarissen onderzoeken hoe het bedrijf concurrerend kan blijven wat betreft salarissen. Dit zal volgend jaar op de ava aan de orde komen. Dit jaar krijgt de CEO een salarisverhoging van 2,2%.
- **Initiatiefwetsvoorstel GroenLinks:** GL heeft haar initiatief-wetsvoorstel op donderdag 15 maart om 16.00uur bij de TK aanhangig gemaakt. Voor de volledigheid is hierover een Q&A bijgevoegd.
- **Wettelijke maatregelen:** u kunt in de MR aangeven dat u werkt aan een Kamerbrief over eventuele opties.

### Toelichting

- **Initiatief-wetsvoorstel GL:** het wetsvoorstel regelt dat salarisverhogingen van bestuurders van systeemrelevante banken goedkeuring behoeven van de minister van Financiën en dat het vaste salaris niet in aandelen kan worden uitgekeerd.
- De aanvankelijk voorgestelde salarisverhoging was een verhoging van de vaste beloning omdat hieraan geen prestatiedoelen waren gekoppeld.
- Op 28 maart zal de TK een hoorzitting houden met de voorzitter van de RvC van ING en een aantal deskundigen. Daarna zal er een debat met u worden gepland.